

Πανεπιστήμιο - ώρα ναυτοσύνης

Του ΔΗΜΗΤΡΗ ΒΕΝΙΕΡΗ*

«(Σ' όλη μας τη ζωή βουλιάσαμε πολλά καράβια μέσα μας, ίσως για να μη ναυαγήσουμε εμείς οι ίδιοι.)»
Μανόλης Αναγνωστάκης

Σήμερα, μέρες που -όπως λένε οι ειδήμονες- διαγράφονται ως από τις κρίσιμότερες στην ιστορία του ελληνικού δημόσιου πανεπιστημίου - κοινωνικά, πολιτικά και αυτονοήτως οικονομικά, το διακύβευμα δεν είναι βέβαια απλά το άρθρο 16 και τα ιδιωτικά «μη κερδοσκοπικά πανεπιστήμια». Είναι τα ουσιαστικά προβλήματα της σημερινής ελληνικής πραγματικότητας. Είναι η ανάσχεση των διευρυνόμενων κοινωνικών ανισοτήτων -μέσω και της εκπαιδευτικής πολιτικής. Είναι η ανάσχεση της διευρυνόμενης ανισότητας μεταξύ των δύο κομμάτων εξουσίας- με θύμα την εκπαιδευτική πολιτική και θύτη το νικητή των επερχόμενων εκλογών. Είναι, τέλος, η ανάσχεση μιας υπερδεκαετούς οικονομικής πολιτικής που -με το ξεπούλημα κάθε δημόσιου αγαθού και τον αντικοινωνικό καταμερισμό της οικονομικής ανάπτυξης- επιδεινώνει τις οικονομικές ανισότητες και ισοπεδώνει κάθε έννοια κοινωνικής δικαιοσύνης. Αναρμόδιος για το δεύτερο και ίσως οδυνηρά αρμόδιος για το τρίτο από τα ζητήματα, θα επιχειρήσω για το ανησυχητικά επίκαιρο πρώτο.

Ηπαθογένεια της δημόσιας πανεπιστημιακής εκπαίδευσης αντανακλά ασφαλώς την παθογένεια της νεολληνικής κοινωνίας. Και μάλιστα στον υπερθετικό βαθμό, γιατί οι ποσοτικές προσδοκίες που έχουν εναποθέσει τα κοινωνικά πρότυπα στο πανεπιστημιακό θαύμα πόρρω απέχουν από τον ποιοτικό κοινωνικό ρόλο της πανεπιστημιακής διαδικασίας. Με άλλα λόγια, το πανεπιστήμιο θεωρείται μονοδιάστατα σκοπός και όχι μέσο. Πτυχίο και όχι μόρφωση. Εκπαιδευτικό κέντρο και όχι φάρος γνώσης. Οικονομική και όχι πολιτιστική περιουσία. Ατομικό εφόδιο και όχι συλλογική αξία. Παράλληλα, οι φοιτητές απαιτείται να είναι οι δυνάμει εισερχόμενοι στην αγορά εργασίας και οι καθηγητές οι οιονεί μάγοι. Κοινό χαρακτηριστικό μακροήμερουσης ότι αμφότεροι δικαιούνται την αιωνιότητα της ιδιότητάς τους.

Θα μιλήσω καταρχήν από προσωπική εμπειρία. Την πρώτη ημέρα γνωριμίας με την «ακαδημαϊκή ζωή» ο μέσος φοιτητής μου είναι ο δαφνοστεφανωμένος επιτυχών στο πανεπιστήμιο-καθαρήριο αγραμματοσύνης των προηγούμενων εκπαιδευτικών βαθμίδων. Τη δεύτερη ημέρα μεταβάλλεται σε άμοιρο ευθυνών και ανήμπορο επιλογών αποτυχόντα λόγω της παγερής αδιαφορίας με το αντικείμενο και το περιεχόμενο των σπουδών του Τμήματος που τον ξέβρασε η διαδικασία κατανομής. Την τρίτη ημέρα εξελίσσεται σε σκληρό επικριτή της ελληνικής ακαδημαϊκής πραγματικότητας -για τις ελλείψεις υποδομές, το ανεργμάτιστο πρόγραμμα σπουδών, τον απαιτητικό διδάσκοντα, την απρόσωπη γραμματεία, τα ακατανόητα βιβλία, την ανύπαρκτη βιβλιοθήκη και, κυρίως, για την α(δι)όρατη επαγγελματική προοπτική.

Αρκετές χιλιάδες ημέρες μετά δαφνοστεφανώνεται και πάλι με ένα πτυχίο που για τον κάθε έναν -μα τον κάθε έναν- παρέχει εξ αντικειμένου διαφορετικά εφόδια και προοπτικές. Δεν ενθυμούμαι σχεδόν κανένα φοιτητή μου που δεν βρήκε τον κοινωνικό και επαγγελματικό δρόμο του βασισμένος στην ενεργή συμμετοχή του στην πανεπιστημιακή διαδικασία. Συμμετοχή που παράγει δομικές επιπτώσεις στην προσωπικότητα του, στον τρόπο σκέψης και στην ανάδειξη των ταλέντων του. Και τούτο παρότι προερχόμενος από μία από τις πλέον δυσεφάρμοστες για την ελληνική στρεβλή επαγγελματική πραγματικότητα ακαδημαϊκές σπουδές -όπως το γνωστικό αντικείμενο της Κοινωνικής Πολιτικής.

Η μικρή αληθινή ιστορία έχει ένα μεγάλο διδάγμα. Ανεξαρτήτως περίπου υποδομών, συστήματος και προσώπων, ο έχων την τελική ευθύνη φοιτητής βρίσκει ασφαλώς το δρόμο του με σύμβουλο την επιμελή επιθυμία συμμετοχής στην ακαδημαϊκή διαδικασία και συνοδοιπόρο έστω και έναν πανεπιστημιακό δάσκαλο που θα του εμπνεύσει όραμα, θα του εμψυχήσει δεοντολογία, θα του δημιουργήσει τρόπο σκέψης, θα τον οδηγήσει σε πρότυπα ζωής. Το ζητούμενο λοιπόν είναι η διαδικασία αυτή να είναι ανιδιοτελής, συνεπής, γόνιμη και οδηγός για υψηλότερα επίπεδα.

Μόνες σχεδόν προϋποθέσεις το ουσιαστικό ενδιαφέρον διδάσκοντα και διδασκομένου. Ούτε νόμος-πλαίσιο ούτε άσυλο ούτε χρηματοδότηση ούτε αυτοδιοίκηση ούτε βέβαια αιώνιοι «φοιτητές» και ξύλινοι συνδικαλιστές. Εξ όσων γνωρίζω, ο μέσος συνάδελφός μου έχει το ενδιαφέρον και τις ελάχιστες απαιτούμενες γνώσεις -για τα οποία άλλωστε πληρώνεται. Αμφιβολία υπάρχει για το ενδιαφέρον αλλά και τις δυνατότητες του μέσου φοιτητή- ο οποίος όμως πληρώνει.

Θα γενικεύσω στη συνέχεια, μην κατηγορηθώ ως αφηγηματικός. Η τρέχουσα κατάληξη πρέπει να αντιμετωπιστεί με νηφαλιότητα, επίγνωση, αλλά και αγωνιστικότητα. Η πρώτη είναι απύσχα, η δεύτερη σε χειμερία νάρκη, η τρίτη κακοποιείται. Κάνουμε όλοι την ίδια δουλειά και το μόνο περίπου στο οποίο καθολικά συμφωνούμε είναι ότι χρειάζονται τομές. Δεν συζητώ για τους γραφικούς υπολοίπους της αφελούς αδράνειας. Δεν συζητώ επίσης για την εκφυλισμένη -από μια έντονα συντηρητική κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα- έννοια της μεταρρύθμισης. Δεν μπορούμε όμως φαίνεται να συμφωνήσουμε δημοσίως στα βασικά και εν ολίγοις αυτονόητα για τους παροικούντες. Κρυβόμαστε μάλλον πίσω από

ανεπαρκείς πολιτικούς, κατευθυνόμενα ΜΜΕ και ένα άσχετο επί της ουσίας κοινωνικό περιβάλλον. Πόνος μας δεν είναι πάντα οι φοιτητές μας και κριτήριο μας ολόένα και σπανιότερα οι ακαδημαϊκές ορίζουσες. Ο νόμος-πλαίσιο μετεξελίχθηκε από κοινωνική κατάκτηση της μεταπολίτευσης σε πεδίο κυριολεκτικής και μεταφορικής παραβατικότητας των κομμάτων και των κομματικοποιημένων φοιτητικών «παρατάξεων», αλλά και κάποιων ισχυρών καθηγητικών δικτύων.

Σήμερα, η οριζόντια διάσπαση των λεγόμενων προοδευτικών δυνάμεων σε συνδυασμό με την κάθετη σύμπτυξη των λεγόμενων πολιτικών δυνάμεων, που διαφωνούν σε όλα σχεδόν τα υπόλοιπα, καλλιεργεί - ως πρωτόγνωρο φαινόμενο- αμφιβολίες. Το τρέχον νόμισμα για την αναθεώρηση ή μη του άρθρου 16 είναι πολιτικό και όχι εκπαιδευτικό. Αναδεικνύει κάποια απλούστατα ερωτήματα που πρέπει να απαντηθούν. Πρώτον, αν σε οποιαδήποτε ευνομούμενη ευρωπαϊκή χώρα οι ρυθμίσεις του 16 θα μπορούσαν να παραμένουν εσασί. Δεύτερον, αν η χώρα μας είναι μια ουσιαστικά ευνομούμενη και ουσιαστικώς ευρωπαϊκή χώρα. Τρίτον, αν η πολιτική κουλτούρα της συμπολίτευσης και η πολιτική αφασία της αντιπολίτευσης αφήνουν περιθώρια για μια αξιοπρεπή αναθεώρηση. Πώς άραγε οριοθετείται η έννοια αυτή;

Ως ρυθμίσεις που θα διασφαλίζουν το δημόσιο αγαθό της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης για δίκαιη κοινωνική ανάπτυξη; Ως ρυθμίσεις που -όπως σε όλους μάλλον τους άλλους τομείς που «απελευθερώθηκαν» με βάση τα ελληνικά πρότυπα- θα λειτουργήσουν σε βάρος των φτωχότερων κοινωνικών στρωμάτων; Είναι άραγε θεμελιώδες καθήκον του εκπαιδευτικού συστήματος η αναδιανομή πόρων και πρόσβασης καθώς και η εξίσωση ευκαιριών; Είναι άραγε το πανεπιστήμιο κοινωνικό δικαίωμα και συλλογική αξία που αξίζει να περισωθούν;

Αυτό που πρέπει, νομίζω, να ενδιαφέρει την ακαδημαϊκή κοινότητα δεν είναι η αναθεώρηση του 16, αλλά οι βαθιές αλλαγές που απαιτείται να εφαρμοστούν επείγοντως στο νόμο-πλαίσιο των πανεπιστημίων και, κυρίως, το δικό μας μερίδιο ευθύνης ως προς αυτές. Εκείνο που φοβάται αυτή η κοινότητα δεν είναι βέβαια τα ιδιωτικά πανεπιστήμια αλλά η απαξίωση των δημοσίων, όπως καλλιεργείται τα τελευταία χρόνια στον δημόσιο διάλογο. Εκείνο που φοβάται αυτή η κοινότητα δεν είναι ο ανταγωνισμός από τον ιδιωτικό τομέα, αλλά ο αποπροσανατολισμός από τον πολιτικό που ναρκοθετεί τις αλλαγές στον δημόσιο. Εκείνο που φοβάται αυτή η κοινότητα δεν είναι ασφαλώς η ανεξάρτητη επιστημονική αξιολόγηση, αλλά οι «ανεξάρτητοι» πολιτικοί αξιολογητές.

Τι μέλλει γενέσθαι, λοιπόν; Θεωρώ πως το κεντρικό ζήτημα είναι ότι πρέπει να δράσουν σήμερα οι πανεπιστημιακοί δάσκαλοι. Από εμάς μόνο δικαιούμαι να έχω απαιτήσεις. Εμμεσος και άμεσος πολιτικός αυταρχισμός πρέπει να περάσουν σε τρίτη μοίρα. Αντίθετα, σε πρώτη μοίρα πρέπει να έλθουν οι προτάσεις μας, ο τρόπος σύνθεσης και αξιοποίησής τους.

Η βελτίωση διαδικασίας και αποτελέσματος στα πανεπιστήμια είναι καράβι που πλέει σε δικά μας νερά. Ας μην το βουλιάξουμε. Θα ναυαγήσουν απείρως περισσότεροι από μόνους εμάς.

*Αν. καθηγητής Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου